



ДВНЗ  
«Українська академія банківської справи  
Національного Банку України»

Препринт серії № UABS КР/2013/014

**П'янківський А.П.**  
*студент групи ЗМП-11*

**ФІНАНСОВІ ПІРАМІДИ: КРИМІНАЛЬНІ ТА  
КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ**

## *Загальна характеристика роботи*

**Постановка проблеми.** Специфічною злочинною технологією, що використовується для вчинення шахрайств у сфері діяльності небанківських фінансових установ, є фінансова піраміда. Вона застосовується для заволодіння коштами громадян під прикриттям діяльності кредитних спілок, інвестиційних компаній, довірчих товариств, фондів фінансування будівництва житла тощо. Особливістю цієї технології є залежність розміру прибутку членів злочинної організації від кількості залучених ними учасників (потерпілих). Кримінально – правовий та кримінологічний аспекти шахрайств, вчинених способом фінансової піраміди на ринку фінансових послуг, у юридичній літературі розглядались недостатньо, що є передумовою для подальшого наукового розроблення цієї проблеми.

**Актуальність теми.** Незважаючи на те, що у загальній структурі корисливої злочинності показник зареєстрованих шахрайств, вчинених способом фінансової піраміди, не перевищує 1,0% від загальної кількості зареєстрованих шахрайств, протидія з цими злочинами стає досить актуальною проблемою. Це, насамперед, пов'язано з їх високою латентністю та досить великими матеріальним збитками, обумовленими значною кількістю потерпілих.

Упродовж 2006— 2010 рр. у провадженні слідчих органів внутрішніх справ перебувало 223 кримінальні справи про шахрайства, вчинені способом фінансової піраміди У яких визнано потерпілими понад 100 тис. Громадян. Спричинені за цими справами збитки становлять близько 800 млн грн., з них відшкодовано збитків на суму близько 124 млн грн. та накладено арешт на майно на суму 250 млн. грн.[34, с.210].

В умовах світової фінансової кризи та її прояву в національній економіці особливої актуальності набуває проблема запровадження кримінально – правових механізмів захисту права власності від наслідків такої кризи.

Сучасний стан відносин між різними категоріями учасників ринків фінансових послуг в Україні не забезпечує повноцінного функціонування таких ринків, не може забезпечити їх сталого розвитку. Не в повній мірі дотримуються загальні принципи захисту прав споживачів фінансових послуг Організації економічного співробітництва та розвитку. Так, система законодавчого забезпечення функціонування ринків фінансових послуг в Україні створена без урахування потреби захисту прав споживачів фінансових послуг. Базове законодавство щодо захисту прав споживачів на належному рівні не враховує особливості надання фінансових послуг, а нормативно-правові акти органів, що здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, містять лише окремі елементи захисту прав споживачів, і їх застосування є неефективним.

За висновком Організації економічного співробітництва та розвитку, посилення уваги до захисту прав споживачів фінансових послуг у всьому світі пояснюється особливостями сучасних фінансових продуктів та послуг, які передбачають можливість істотного перекладення ризиків, що виникають, саме на споживачів. Нездатність споживачів належним чином зрозуміти та оцінити ризики на фоні недостатнього правового регулювання та агресивних методів просування фінансових послуг, які до того ж можуть супроводжуватися зловживаннями, шахрайством та іншими неправомірними діями з боку надавачів послуг, створюють загрозу для економічної безпеки населення та підривають його довіру до фінансових ринків, що має негативний вплив на рівень добробуту громадян та стримує економічний розвиток.

**Ступінь розробленості теми.** Теоретичним підґрунтям для дослідження проблем протидії шахрайству є праці С. І. Аненкова, Б. В. Волженкіна, В. І. Гаєнка, Л. Д. Гаухмана, А. І. Гурова, В. Д. Ларічева, П. С. Матишевського, М. І. Панова, В. Я. Тація, І. Я. Фойницького, М. П. Яблокова, С. А. Яні та інших вітчизняних і зарубіжних учених. Разом з тим вкрай обмаль наукових робіт, які б мали за предмет свого дослідження не загальні проблеми боротьби з шахрайством, а саме кримінально-правові та кримінологічні аспекти відповідальності за створення та злочинну діяльність фінансових пірамід.

**Мета і завдання дослідження.** Мета дипломної роботи полягає у дослідженні еволюції та сучасного стану шахрайства, вчиненого способом фінансової піраміди, на ринку фінансових послуг.

При цьому автор ставив перед собою такі **завдання**:

- 1) розкрити соціально – економічну та правову природу шахрайства на ринку фінансових послуг, вчиненого з використанням технології фінансових пірамід;
- 2) дослідити історичну еволюцію зазначеного негативного явища, визначити його сутність, види та поняття;
- 3) проаналізувати стан законодавства України щодо протидії незаконній діяльності фінансових пірамід;
- 4) розглянути теоретичні положення щодо кримінальної відповідальності за подібного роду шахрайства та визначити його місце у системі злочинів проти економіки;
- 5) здійснити аналіз практики притягнення до кримінальної відповідальності співучасників шахрайств за схемою фінансових пірамід;
- 6) теоретично обґрунтувати напрями вдосконалення кримінального законодавства у сфері, що є предметом дослідження;
- 7) надати кримінологічну характеристику зазначеного виду шахрайства;
- 8) систематизувати причини та умови вчинення таких шахрайств;
- 9) розглянути заходи запобігання та протидії створенню та діяльності злочинних фінансових пірамід, звернувши особливу увагу на регулятивну та контролюючу роль державних органів та розробку належної правової бази

для подолання цього злочинного явища; 10) надати свої пропозиції щодо вдосконалення норм про кримінальну відповідальність за шахрайства з використанням методу фінансової піраміди.

**Об'єкт і предмет дослідження.** Об'єкт – суспільні відносини, що покликані забезпечувати здійснення кримінально-правового та кримінологічного впливу на сферу залучення коштів фізичних осіб небанківськими фінансовими установами.

**Предмет** – кримінально-правове та кримінологічне дослідження проблем протидії заволодінню чужим майном шляхом шахрайства за допомогою фінансових пірамід.

**Методи дослідження.** Для досягнення поставленої мети та розв'язання завдань дослідження були використані різні наукові методи, зокрема: *системний* – дозволив вирішувати кримінально-правові та кримінологічні питання щодо шахрайських фінансових пірамід з урахуванням історичного та зарубіжного досвіду, норм фінансового, адміністративного та кримінального законодавства, а також положень відповідних законопроектів; *історико - правовий* – вплинув на вивчення генезису норм про кримінальну відповідальність за шахрайські дії, пов'язані зі створенням та діяльністю фінансових пірамід в Україні; *порівняльно-правовий* – надав можливість для опанування зарубіжним досвідом щодо кримінальної відповідальності за надання незаконних фінансових послуг; *логіко-граматичний* – дозволив встановити етимологічний зміст кримінально-правових і кримінологічних понять у сфері боротьби із зазначеними шахрайськими діями.

### ***Ступінь вирішення проблеми в дослідженні та практичне значення одержаних результатів.***

В дипломній роботі з урахуванням досягнень науки кримінального права та кримінології зроблена спроба проаналізувати стан законодавства про запобігання та протидію фінансовим пірамідам, практику його застосування та запропоновано власне бачення структури і місця норми про кримінальну відповідальність за шахрайські дії у сфері інвестування.

Одержані результати можуть бути використані у законодавчій роботі, викладацькій діяльності, практиці боротьби правоохоронних органів з шахрайськими фінансовими пірамідами.

### ***Апробація результатів дипломної (магістерської) роботи.***

Основні результати дослідження та пропозиції щодо вдосконалення діючого кримінального законодавства у вигляді статті «Щодо кримінальної відповідальності за шахрайства, вчинені способом фінансової піраміди» надані в електронне наукове видання «Молодіжний вісник Української академії банківської справи НБУ», випуск якого заплановано на лютий 2013 .

**Обсяг і структура дипломної (магістерської) роботи.** Дипломна робота складається зі вступу, чотирьох розділів та дванадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та трьох додатків.

Загальний обсяг дипломної роботи складає 98 сторінок, з них обсяг основного тексту – 80 сторінок ( без врахування бібліографічного списку та додатків). В роботі використано 65 джерел вітчизняних та зарубіжних авторів.

### **Основний зміст**

У вступі обгрунтована актуальність обраної теми дослідження, розкрита ступінь розробки теми, визначені об'єкт, предмет, мета, завдання та методи дослідження. Відмічено, що хоча питання боротьби з шахрайствами перебувають у центрі наукових досліджень, кримінально – правовий та кримінологічний аспекти шахрайств, вчинених способом фінансової піраміди на ринку фінансових послуг, у юридичній літературі розроблені недостатньо і потребують подальших досліджень.

Перший розділ роботи присвячений розкриттю основних категорій теми: поняття шахрайства у сфері фінансових послуг, зокрема інвестування, фінансової піраміди, її соціально – правової сутності.

У підрозділі 1.1 зроблено висновок, що за своєю економічною природою фінансова піраміда є проявом фінансової кризи, що породжується і розвивається згідно законів фінансового ринку. За своєю соціальною природою фінансова піраміда є негативним явищем, що паразитує на природженій властивості людської психіки ризикувати в надії на швидке збагачення та на фінансовій неграмотності населення країн з перехідною економікою. За своєю правовою природою фінансова піраміда є шахрайством, направленим на заволодіння її організаторами вкладками учасників, за допомогою обману і зловживання довірою за допомогою агресивної неправдивої реклами та обіцянок надзвичайних прибутків.

Запропоновано визначення поняття «фінансова піраміда».

У підрозділі 1.2 шляхом застосування історичного методу дослідження показано закономірності виникнення фінансових пірамід: від перших її проявів у вісімнадцятому столітті до класичних її зразків двадцятого століття, особливо в Росії та Україні 90 – х років минулого століття.

У підрозділі 1.3 проаналізоване діюче законодавство, спрямоване на протидію шахрайським діям на ринках фінансових послуг, вказано на його недоліки, основними з яких є неефективний захист майнових прав інвесторів, недосконалість кримінального законодавства.

У розділі 2 розглянуто кримінально – правовий аспект проблеми. Акцентовано увагу на сучасному стані кримінальної теорії ( підрозділ 2.1) та практики протидії фінансовим пірамідам ( підрозділ 2.2), вказано на недоліки законопроекту про кримінальну відповідальність за створення та сприяння

діяльності фінансових пірамід та запропоновано свою модель такої відповідальності ( підрозділ 2.3).

Розділ 3 дипломної роботи включає в себе кримінологічні питання проблеми, а саме: у підрозділі 3.1 зроблена спроба надати кримінологічну характеристику шахрайства способом фінансової піраміди, наскільки це дозволяють дані соціологічних та експертних досліджень, оскільки спеціальної статистики з цього питання не існує; у підрозділі 3.2 вказано на багатофакторний комплекс причин та умов діяльності злочинних фінансових пірамід, одними з вирішальних серед них слід визнати недостатні правове забезпечення та контроль з боку держави, низький рівень фінансової та правової культури населення; у підрозділі 3.3 пропонуються комплексні заходи протидії, в тому числі і правового характеру.

### ***Висновки***

1. Останнім часом в Україні спостерігається нова хвиля створення та шахрайської діяльності так – званих фінансових пірамід, організатори яких використовують сучасні комп'ютерні технології та методи нейро – лінгвістичного програмування (НЛП), наприклад, кримінальні справи Аделаджі та Флетчера.

2. В умовах світової фінансової кризи та її прояву в національній економіці України особливої актуальності набуває проблема запровадження кримінально – правових механізмів захисту права власності від наслідків такої кризи та злочинної діяльності фінансових шахраїв. Хоча питання боротьби з шахрайствами перебуває у центрі наукових досліджень, кримінально – правовий та кримінологічний аспекти шахрайств, вчинених способом фінансової піраміди на ринку фінансових послуг, у юридичній літературі розроблені недостатньо і потребують подальших досліджень.

3. Фінансова піраміда як спосіб вчинення шахрайства - це організація, членство в якій набувається за умови внесення певних платежів, внесків чи іншої оплати і дає змогу отримувати прибуток членам організації залежно від кількості залучених ними учасників та за рахунок їх коштів. Члени цієї організації входять до певних груп, які очолюють керівники за ієрархією, що отримують прибутки від внесків своєї групи. Найвищий керівник отримує прибутки від внесків усіх учасників.

Іншими словами - це надання особою фінансових активів у розпорядження організаторам в обмін на отримання можливості одержати фінансову вигоду за рахунок залучення до фінансової піраміди фінансових активів від інших осіб та перерозподілу фінансових активів на користь такої особи.

4. Фінансове шахрайство має місце у сфері надання фінансових послуг і полягає у заволодінні чужим майном (активами) шляхом обману або зловживання довірою, в тому числі і шляхом створення фінансових пірамід.

За своєю економічною природою фінансова піраміда є проявом фінансової кризи, що породжується і розвивається згідно законів фінансового ринку.

За своєю соціальною природою фінансова піраміда є негативним явищем, що паразитує на природженій властивості людської психіки ризикувати в надії на швидке збагачення та на фінансовій неграмотності населення країн з перехідною економікою.

За своєю правовою природою фінансова піраміда є шахрайством, направленим на заволодіння її організаторами вкладками учасників, за допомогою обману і зловживання довірою за допомогою агресивної неправдивої реклами та обіцянок надзвичайних прибутків.

5. Діяльність шахрайських фінансових структур здійснюється за принципом побудови фінансових "пірамід", коли винагорода у вигляді відсотків за користування залученими коштами сплачувалася за рахунок наступних вкладників з кінцевою метою залучити та привласнити якомога більше коштів вкладників без наміру повернути їх та виплатити відсотки наступним вкладникам.

Серед фінансових інструментів, що обирають для здійснення шахрайств способом «фінансової піраміди», є цінні папери, а також договори позики, залучення інвестицій, страхування. Їх основною умовою є вкладення грошей в компанію з отриманням доходу через певний час. Свої дії шахраї, зазвичай, супроводжують широкою рекламою.

6. Фінансові піраміди відомі ще з часів становлення ринкових відносин. Одним із винахідників сучасної моделі фінансової піраміди можна вважати американського фінансиста італійського походження Чарльза Понці (Понзі), який у 20-х роках минулого століття успішно застосував схему фінансової піраміди для ошукування вкладників шляхом обіцянки виплат надзвичайно високих дивідендів не за рахунок отримання прибутків з інвестицій, а за рахунок внесків попередніх учасників.

7. Перехід України на рейки ринкової економіки зумовив створення великої кількості довірчих, страхових товариств та інших небанківських структур, які залучали кошти й інше майно громадян та приватизаційні майнові сертифікати або брали їх у довірче управління. Діяльність таких структур здійснювалася, як правило, за принципом побудови фінансових "пірамід", коли винагорода у вигляді відсотків за користування залученими коштами сплачувалася за рахунок наступних вкладників.

8. Існування фінансових пірамід на теренах України пояснюється низкою політичних, соціально – економічних, організаційно – правових та ідеологічно – культурних чинників. Серед них такі як

Діяльність фінансових пірамід тісно пов'язана з такими негативними явищами як організована злочинність, тіньова економіка, корупція, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

9. Останнім часом законодавцями, Президентом України та урядом вжито ряд заходів щодо запобігання та протидії діяльності фінансових пірамід в Україні, посиленню державного контролю у сфері надання фінансових послуг. Заслуговує на схвалення і підтримку законодавча ініціатива КМУ про заборону створення та сприяння діяльності фінансових пірамід і встановлення кримінальної відповідальності за такі дії.

10. Разом з тим, на нашу думку, редакція запропонованої у законопроекті КМУ статті 190 -1 є недосконалою, оскільки не узгоджується з загально визнаними положеннями теорії кримінального права та напрацьованою судовою практикою розгляду кримінальних справ про фінансові піраміди: зокрема, не вказані визначальні ознаки об'єктивної та суб'єктивної сторін шахрайства; не визначені критерії шкоди у значних, великих, особливо великих розмірах; не врахована роль засобів масової інформації у наданні неправдивої реклами; невірно визначене місце нового складу злочину в системі норм Особливої частини КК України.

11. З урахуванням викладених у дипломній роботі аргументів пропонується авторська конструкція нового складу злочину - шахрайство у сфері інвестування - і визначається його місце серед злочинів у сфері господарської діяльності, а саме:

**« Ст. 223. Шахрайство (шахрайські дії) у сфері інвестування**

1. Створення небанківських фінансових установ з метою залучення та привласнення вкладів інвесторів або керівництво ними, -

карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від одного до трьох років.

2. Залучення та привласнення вкладів інвесторів шляхом обману та / або зловживання довірою, якщо такі дії завдали значної шкоди потерпілому, караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк..

3. Дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені за допомогою рекламних засобів або використанням комп'ютерних мереж, а також за попередньою змовою групою осіб або у великих розмірах, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна.

4. Дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені організованою групою або в особливо великих розмірах, -

караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з конфіскацією майна.

5. Особа, крім організатора, звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені цією статтею, якщо вона добровільно припинила злочинну діяльність, повідомила про неї правоохоронні органи або іншим чином сприяла її припиненню або запобіганню, вжила заходів до відшкодування завданої нею шкоди, за умови, що в її діях немає складу іншого злочину.



**Примітка.** Значна шкода потерпілому, великий та особливо великий розмір шахрайства визначаються за правилами приміток 2 – 4 до ст. 185 КК України.

12. На наш погляд, такий підхід до встановлення кримінальної відповідальності за шахрайство способом фінансової піраміди є більш зваженим і в більшій мірі відповідає реаліям боротьби з цим вкрай небезпечним явищем.

## АНОТАЦІЯ

**П'янтківський А.П.**

**Фінансові піраміди: кримінально – правові та кримінологічні аспекти протидії.**

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», м. Суми, 2013 р.

Дипломна (магістерська) робота присвячена дослідженню кримінально – правових та кримінологічних аспектів протидії шахрайству, вчиненого способом фінансової піраміди. В роботі розглянуті особливості виникнення та діяльності шахрайських фінансових пірамід в Україні, кримінально – правові засоби боротьби з ними, детермінанти, що зумовлюють використання фінансових пірамід для вчинення шахрайств, наводиться комплекс заходів протидії та авторське бачення місця та побудови конструкції кримінально – правової норми про відповідальність за шахрайство у сфері інвестування.

**Ключові слова:** шахрайство, фінансова піраміда, фінансові послуги

## АННОТАЦИЯ

**Пянтковский А.П.**

**Финансовые пирамиды: криминально – правовые и криминологические аспекты противодействия**

ГВУЗ « Украинская академия банковского дела НБУ», г. Сумы, 2013 г

Дипломная (магистерская) работа посвящена исследованию уголовно – правовых и криминологических аспектов противодействия мошенничеству, совершенному способом финансовой пирамиды. В работе рассмотрены особенности возникновения и деятельности мошеннических финансовых пирамид в Украине, уголовно – правовые средства борьбы с ними, детерминанты, которые обуславливают использование финансовых пирамид для совершения мошенничеств, приводится комплекс мер противодействия, а также авторское видение места и построения конструкции уголовно – правовой нормы об ответственности за мошенничество в сфере инвестирования.

**Ключевые слова:** мошенничество, финансовая пирамида, финансовые услуги

## ANNOTATION

**Piantkivsky A.P.**

**Financial pyramids: criminal law and criminology counteraction aspects**

State Higher Educational Institution « Ukrainian Academy of Banking of National Bank of Ukraine», Sumy 2013

The diploma work is devoted to description of the swindle accomplished by the method of financial pyramid at the sphere of financial services. The investigation concerns appearing and functioning of roguish financial pyramids in Ukraine, criminal law means for struggling them, factors determining there existence, the author`s vision of place and construction of criminal law norm establishing responsibility for swindle by way of financial pyramid at the sphere of investing.

***Key words:*** swindle, financial pyramid, financial services.